

Вишневий сад (скорочено)

Антон Чехов

Комедія на чотири дії

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Раневська Любов Андріївна, поміщиця.

Аня, її донька, 17 років.

Варя, її названа донька, 24 років.

Гаєв Леонід Андрійович, брат Раневської.

Лопакін Єрмолай Олексійович, купець.

Трофимов Петро Сергійович, студент.

Симеонов-Пищик Борис Борисович, поміщик.

Шарлотта Іванівна, гувернантка.

Єпіходов Семен Пантелійович, конторник.

Дуняша, покоївка.

Фірс, лакей, старий 87 років.

Яша, молодий лакей.

Події розгортаються в маєтку Л. А. Раневської.

Дія перша

Травень, цвітуть вишневі дерева. Починає розвиднятися. У кімнаті, яка й досі зветься дитячою, Лопакін і Дуняша чекають на приїзд Раневської. Любов Андріївна п'ять років перебувала за кордоном і ось зараз повертається додому. Майже всі домочадці, не виключаючи старого Фірса, відправилися зустрічати її на станцію. Потяг запізнюється на дві години, Лопакін говорить про Раневську: "Добра вона людина. Легка, проста людина". Згадує, як вона жаліла його, хлопчиська, коли йому перепало від батька. Входить Єпіходов з букетом і тут же упускає його. Конторник жаліється, що з ним кожного дня трапляються якісь негаразди: ось букет упустив, стілець перекинув, позавчора купив чоботи, а вони риплять. Говорить він дивно, незрозуміло: "Ось бачите, пробачте на цім слові, яка обставина, між іншим... Це просто навіть чудово". Його так і прозвали: "двадцять два лиха". Поки всі чекають Раневську, Дуняша зізнається Лопакіну, що Єпіходов їй освідчився.

Нарешті під'їжджають два екіпажі. З'являються Раневська, Гаєв, Симеонов-Пищик, Аня, Варя, Шарлотта; поспішаючи, проходить, спираючись на палицю, Фірс, у старовинній лівреї та високому капелюхові. Любов Андріївна радісно оглядає стару дитячу, каже крізь сльози: "Дитяча, мила моя... Я тут спала, коли була маленькою... І зараз я наче маленька..." Варя, на якій, правду кажучи, і тримається вся оселя, робить розпорядження по господарству ("Дуняшо, скоріше кави... Матінка кави просить"), ласкаво каже сестрі: "Знову ти вдома. Серденько моє приїхало! Красунечка приїхала!" Аня розповідає їй, як вона втопилася від своєї подорожі до Парижа, до матері: "Приїжджаємо в Париж, там холодно, сніг. Французькою я говорю жакливо. Мама мешкає на п'ятому поверсі... у неї якісь французи, паггі, старий патер з книжкою, і понакурено, незатишно... Дачу свою коло Ментони вона вже продала, вона нічого не має, нічого. У мене теж не лишилося ані копійчини, ледь доїхали. І мама не розуміє! Сядемо на вокзалі обідати, і вона вимагає найдорожче і на чай лакеям дає по карбованцю. Шарлотта теж. Яша теж вимагає собі порцію. Адже у мамі лакей Яша." "Бачили негідника", — зауважує Варя. Вона повідомляє сестрі печальну новину: сплатити відсотки за маєток не вийшло і його будуть продавати.

У двері зазирає Лопакін, і Аня запитує Варю, чи освідчився він їй, адже Лопакін кохає Варю, тож чому їм не порозумітися. Варя заперечливо хитає головою: "Я вважаю, що нічого у нас не вийде. У нього багато справ, йому не до мене... Одружитися б тобі з багатим чоловіком, і я б тоді знайшла

спокій, пішла б собі в пустку... потім до Києва... так би й ходила святими місцями". До кімнати заходить Яша. Він намагається здаватися "людиною з-за кордону", виглядає джиґуном, розмовляє делікатно ("Чи можна тут пройти-с?"). На Дуняшу він справляє сильне враження; вона кокетує з Яшею, той намагається її обійняти.

Любов Андріївна ніяк не може прийти до тями: вона почувається щасливою, що знову в рідній домірці, що Варя "все така ж", що старий слуга Фірс ще живий. Вона сміється від радощів, впізнаючи знайомі речі: "Мені хочеться стрибати, розмахувати руками... Бачить Бог я люблю батьківщину, люблю ніжно, я не змогла дивитися з вікна, усе плакала... Я не переживу цієї радості... Шафонько моя рідна...Столику мій".

Ідилію порушує Лопакін: він нагадує, що маєток продається за борги на двадцять друге серпня призначено торги. Лопакін пропонує вихід: маєток знаходиться неподалік від міста; поряд проходить залізниця, вишневий сад і землю можна розбити на ділянки і здавати в оренду дачникам. Раневська і Гаєв не розуміють його пропозиції. Лопакін пояснює: під цей проект господарям уже зараз позичать гроші а восени не залишиться жодного вільного шматка — усе розберуть дачники. Правду кажучи, доведеться позносити деякі будівлі, вирубати старий вишневий сад. Допустити це господарі не можуть. "Якщо в усій губернії і є щось надзвичайне, так це наш вишневий сад", — говорить Раневська. Гаєв додає, що й в "Енциклопедичному словнику" він згадується. Лопакін пояснює, що іншого виходу немає: або його проект, або продаж маєтку разом із садом за борги, до того ж вишня родить раз на два роки, і її нікуди дівати — ніхто не купує. Він усе ще сподівається здійснити свій план, доводить, що дачник "на своїй одній десятині займеться господарством, і тоді вишневий сад стане...багатим, розкішним..."

"Які дурниці",— обурюється Гаєв і виголошує пишну промову, присвячену столітній "вельмишановній шафі": "Вітаю твоє існування, яке вже понад сто років було спрямоване до світлих ідеалів добра і справедливості; твій мовчазний заклик до плідотворної праці не слабнув упродовж ста років, підтримуючи в поколіннях нашого роду бадьорість, віру в краще майбутнє і виховуючи в нас ідеали добра..."

Усі почуваються ніяково. Настає пауза. Гаєв, який почувається трохи, присоромленим, вдається до своєї улюбленої "більярдної лексики: "Від кулі праворуч у кут! Ріжу в середню!" Варя приносить Любові Андріївні дві телеграми з Парижа; та рве їх, не читаючи.

У кімнату заходить Шарлотта Іванівна, у білій сукні, дуже худа, з лорнеткою на поясі. Лопакін хоче поцілувати її руку; гувернантка маніриться: "Якщо дозволити вам поцілувати руку, то ви потім забажаєте в лікоть, потім у плече..." Лопакін виходить, запропонувавши все-таки вирішити питання стосовно дач. Скориставшись паузою, Пищик намагається виканючити у Раневської двісті сорок карбованців у позику (він увесь у боргах, і всі його думки спрямовані на те, щоб десь роздобути гроші для сплати відсотків під заставу). Любов Андріївна розгублено каже, що грошей у неї немає. Але Пищик ніколи не втрачає надії: якось він думав, що вже все пропало, а тут залізницю через його землю проклали, і йому заплатили, а зараз, може, дочка двісті тисяч виграє, бо білет має.

Варя відчиняє вікно в сад. Раневська дивиться в сад, сміється від радості: "О саде мій! Після темної непогожої осені і холодної зими знову ти почуваєшся молодим, повним щастя, янголи небесні не покинули тебе..." Брат нагадує їй, що цей прекрасний сад, "як не дивно", продадуть за , борги. Але Раневська начебто не чує його слів: "Подивіться, мама-покійниця йде

садом... у білій сукні... Ні, нікого немає, мені здалося... Який дивовижний сад, білі маси квітів... блакитне небо..."

Входить Петя Трофимов – колишній учитель Гриші, сина Раневської, який потонув шість років тому, у віці семи років. Любов Андріївна з трудом упізнає його, настільки він змарнів і постарів за цей час. Петю, якому ще немає й тридцяти, усі називають "облізлим паном". "Ви були тоді такісіньким хлопчиком, милим студентиком, а зараз волосся негусте, окуляри. Невже ви все ще студент?" – "Мабуть, я буду довічним студентом". Варя повідомляє Яші, що з села приїхала його мати і вже. другий день чекає побачення з сином. Яша зневажливо кидає: "Дуже потрібно. Могла б і завтра прийти".

Гаєв, залишившись удвох з Варєю, "напружує мізки", де б йому добути грошей, щоб уникнути продажу маєтку. Було б добре, розмірковує він, отримати від кого-небудь спадщину, добре було б віддати Аню за багатія, добре було б поїхати до Ярославля і спробувати щастя у тітоньки-графині. Він знає, що тітонька має багато грошей, але племінників вона, на жаль, не любить. Любов Андріївна одружилася з присяжним повіреним, не дворянином, "і поводити себе не можна сказати, щоб дуже доброчесно". Гаєв радить Ані. поїхати до своєї ярославської бабусі, та їй не відмовить. З'являється розгніваний Фірс; він усе ще ходить за паном, як за маленьким: дорікає, що той "не ті штани надів", що не лягає вчасно спати. Ось і зараз старий з'явився нагадати Леоніду Андрійовичу, що час лягати в ліжко. Гаєв заспокоює старого слугу: "Ти йди, Фірсе. Я вже, так і бути, сам роздягнусь... іду, іду... Від двох бортів у середину! Кладу чистого..." Він іде, Фірс дріботить за ним.

Дія друга

Крива, давно занедбана каплиця. Можна побачити дорогу до садиби. Далеко-далеко на обрії неясно видніється місто. Скоро сяде сонце. На старій лаві, замислившись, сидять Шарлотта, Яша і Дуняша. Єпіходов грає на гітарі. Шарлотта розповідає про себе: вона не знає, скільки їй років, бо у неї немає справжнього паспорта, її батьки циркові артисти, і вона сама вміє "витворяти різні штучки", після смерті батьків її взяла до себе одна німецька родина, вивчила на гувернантку. "Так хочеться поговорити, а ні з ким... Нікого в мене немає", – зітхає Шарлотта.

Єпіходов наспівує Дуняші романс: "Було б серце зігріто жаром взаємного кохання...", але та намагається сподобатися Яші, каже йому, яке це, мабуть, щастя – побувати за кордоном. Яша поважно відповідає: "Не можу з вами не погодитися", – і закурює сигару. Дуняша під якимось приводом відсилає Єпіходова і, залишившись віч-на-віч з Яшею, зізнається, що відвикла від простого життя, "ніжна стала, така делікатна", і якщо Яша, якого вона "пристрасно покохала", її обмане, Дуняша не знає, що з нею буде. На це Яша, позіхаючи, глибокодумно зауважує: "На мій погляд, так: якщо дівчина когось кохає, то вона, виходить, є неморальною..."

З'являються Раневська і Гаєв з Лопахіним, який намагається отримати від них відповідь на питання: згодні вони віддати землі піддачі чи ні? Брат і сестра прикидаються, що не чують його. Любов Андріївна не розуміє, куди витрачаються гроші ("Учора було багато грошей, а сьогодні зовсім мало"), їй прикро, що вона витрачає їх якимось безглуздо, у той час як Варя, економлячи, годує усіх молочним супом. Лопахін знову повертається до старої теми, повідомляє, що на торги приїде багатій Дериганов. Гаєв відмахується: ярославська тітонька обіцяла прислати грошей, щоправда, не більше п'ятнадцяти тисяч. Лопахін починає втрачати терпіння. "Таких легковажних людей, як ви, панове, – каже він їм, – таких неділових, чудних я ще не зустрічав. Вам говорять російською мовою, що маєток ваш продається,

а ви наче не розумієте". Любов Андріївна згодна з тим, що треба щось робити, але "дачі і дачники – це так вульгарно!" Лопакін: "Я або зарідаю, або закричу, або знепритомнію... Ви мене замучили!"

Раневська починає відчувати занепокоєння, говорить про свої "гріхи", за які, вочевидь, й отримала покарання. Вона завжди витрачала гроші, не рахуючи їх. Чоловік її помер від "шампанського". Любов Андріївна покохала іншого, зійшлася з ним, саме в цей час у річці потонув її син; Любов Андріївна поїхала за кордон, щоб ніколи не повертатися. Чоловік, якого вона кохала, поїхав за нею. Вона купила дачу біля Ментони, лікувала його три роки, витратила всі свої гроші, у підсумку дачу продали за борги, а чоловік цей покинув її, зійшовся з іншою; Любов Андріївна хотіла отруїтися... .

Приходить Фірс: він приніс пальто для Гаєва – бо повітря вологе. Фірс згадує давні часи; тоді все було зрозумілим: мужики при папах, пани при мужиках, а "зараз усе врозтіч". Гаєв розповідає про свій черговий прожект – його пообіцяли познайомити з генералом, який позичає гроші. Навіть сестра вже не вірить йому: "Це він марить. Ніяких генералів немає". З'являється Трофимов. Він поновлює розмову, що була розпочата Напередодні з Гаєвим і Раневською. "Треба припинити захоплюватися собою, – каже він. – Треба б тільки працювати... Людство йде вперед, удосконалюючи свої сили. Все, що є недосяжним для нього зараз, коли-небудь стане близьким, зрозумілим, тільки ось треба працювати... У нас, у Росії, працюють поки що дуже нечисленні. Величезна більшість тієї інтелігенції, яку я знаю, нічого не шукає, нічого не робить і до праці поки що не здатна... Усі серйозні, у всіх різьблені обличчя, усі говорять про важливе, філософствують, а між тим у всіх на очах робітники йдуть препогано... скрізь сморід, вогкість, моральна нечистота... усі гарні розмови в нас тільки для того, щоб відвести очі собі та іншим... Є тільки бруд, вульгарність, азійщина... Я боюся серйозних розмов... Краще помовчимо!" Лопакін, погоджуючись з "довічним студентом" у тому, що чесних людей мало, вважає, проте, що слова Петі його не стосуються: він, Лопакін, працює з ранку до ночі.

Гаєв, начебто декламує, намагається виголосити зворушливу промову: "О природо дивна, блищиш вічним сяянням..." і далі в тому ж дусі. Трофимов іронічно зауважує йому: "Ви краще жовтого в середину дуплетом". Усі замовкають. Чути лише, як тихо бурмоче Фірс. Раптом лунає віддалений печальний звук, який завмирає, наче звук струїш, що луснула. Любов Андріївна здригається. Фірс каже, що перед "нещастям" (тобто перед тим, як селяни отримали волю) було те ж саме: "і сова кричала, і самовар гудів...". З'являється п'яний перехожий, він просить "копійок тридцять"; Любов Андріївна, сторопівши, дає йому золотий. На докори Варі ("Удома людям їсти нічого, а ви йому золотий") Раневська розгублено відповідає: "Що ж зі мною, дурною, робити!" – і запрошує, всіх вечеряти.

Петя і Аня лишаються сам на сам. Петя запевняє дівчину, що вони вище кохання, що мета їхнього життя – обійти те мілке й оманливе, що заважає бути вільним і щасливим, закликає її неспинно йти "до яскравої зірки, що горить там удалечині": "Уся Росія наш сад. Земля є великою і прекрасною... Подумайте, Аню: ваш дід, прадід і всі ваші предки були . кріпосниками, що володіли живими душами. І невже з кожної вишні в саду, з кожного листка, з кожного стовбура не дивляться на вас людські істоти, невже ви не чуєте голосів... Володіти живими душами – адже це переродило вас усіх, тих, що жили раніше і живуть зараз. Так що ваша мати, ви, дядько вже не помічаєте, що ви живете у борг, чужим коштом, коштом тих людей, яких ви не пускаєте далі передпокою... Ми відстали щонайменше років на двісті. У нас зовсім нічого немає, немає визначеного відношення до минулого, ми лише

філософствуємо, скаржимося на нудьгу або п'ємо горілку. Адже так ясно: щоб почати жити в сучасності, треба спочатку спокутувати наше минуле, покінчити з ним, а спокутувати його можна лише стражданням, лише незвичайною, безперервною працею". Він закликає Аню вірити йому, "кинути в колодязь" ключі від господарства і бути "вільною, як вітер".

Чути, як Єпіходов грає на гітарі сумну пісню. Сходить місяць. Десь неподалік Варя кличе Аню... Петя Трофимов говорить про щастя: "...Я вже чую його кроки. І якщо ми його не побачимо, не пізнаємо його, то що це за біда? Його побачать інші!"

Дія третя

У вітальні будинку Раневської — бал. Яскраво горить люстра, грає оркестр, танцюють пари. Фірс у фрак розносить на таці сельтерську воду. Варя гірко зітхає: найняли музикантів, а платити нічим. Пищик, як завжди, шукає, у кого б позичити грошей: "Я зараз у такому становищі, що хоч фальшиві папірці роби..." Шарлотта показує Петі та Пищику картонні фокуси і демонструє черевомовлення.

Сьогодні в місті мали відбутися торги, і Раневська з нетерпінням очікує брата, який поїхав туди разом із Лопахіним. Ярославська тітонька надіслала Гаєву доручення, щоб він купив маєток на її ім'я для Ані. Але тітоньчиних п'ятнадцяти тисяч, на жаль, не вистачило б навіть на відсотки по боргах заплатити. Трофимов дразнить Варю, називаючи її "мадам Лопахіна". Любов Андріївна підхоплює цю тему: чому б Варі дійсно не одружитися з Єрмолаєм Олексійовичем, він добра, цікава людина. Варя, ледве не плачучи, відповідає, що не самій же їй йому освідчуватися: "Ось уже два роки всі мені говорять про нього, всі говорять, а він або мовчить, або шуткує..." Петя скаржиться Раневській на Варю: та все літо не давала їм з Анею спокою, бо боялася, щоб між ними "роману не вийшло", але ж вони з Анею "вищі над кохання". Любов Андріївна майже не чує його; її думки зайняті лише тим, чи продано маєток. Вона говорить Петі, що він молодий, "не встиг перестраждати" і тому не може зрозуміти її: вона народилася тут, тут жили її предки, вона не уявляє свого життя без вишневого саду... "Я охоче віддала б за вас Аню, присягаюсь вам, тільки, любчику, треба ж вчитися, треба курс закінчити. Ви нічого не робите, тільки доля кидає вас з місця на місце..."

Любов Андріївна виймає хустку, і на підлогу падає телеграма. Вона зізнається Петі, що той "поганий чоловік" знову хворіє, кличе її в Париж, закидає телеграмами. Що вдієш, вона кохає його. Вона розуміє, що це "камінь на її шиї", але йде з ним на дно і не може жити без цього каменя. Петя крізь сльози нагадує Раневській, що той чоловік є мілким негідником, він обідрав її, але вона не бажає цього чути, затуляє вуха і сердито каже Трофимову, що в його віці вже треба мати коханку, що він просто "чистюлька", недотепа. Петя, жажнувшись від почутого, йде геть.

У залі фігура в сірому циліндрі та картатих панталонах розмахує руками і стрибає — це розважає гостей Шарлотта Іванівна. Єпіходов розмовляє з Дуняшею. "Ви, Авдотія Федорівна, не хочете мене бачити... начебто я якась комаха,— зітхає він.— Безумовно, може, ви й маєте рацію... Але якщо подивитися з точки зору, то ви, дозволю собі так висловитися, пробачте за відвертість, цілком привели мене у стан духу..." Дуняша, граючи віялом: "Благаю вас, поговоримо пізніше, а зараз дайте мені спокій. Зараз я мрію..."

Нарешті приїжджають Гаєв з Лопахіним. Любов Андріївна, хвилюючись, кидається до них: "Ну що? Були торги?" Гаєв, не відповідаючи нічого, махає руками; він майже плаче. На запитання Раневської, хто ж все-таки купив вишневий сад, Лопахін коротко відповідає: "Я купив". Повисає пауза. Любов

Андріївна приголомшена, вона ледь не падає; Варя знімає з пояса ключі, кидає їх на підлогу і виходить.

Лопакін сміється від радості: "Боже мій, Господи, вишневий сад мій!.. Якби батько мій і дід піднялися з домовин і подивилися на все, що трапилося, як їхній Єрмолай, битий, малограмотний Єрмолай купив маєток, прекраснішого за який немає нічого на світі. Я купив маєток, де батько і дід були рабами, де їх не пускали навіть до кухні. Я сплю, це мені тільки ввижається, це тільки здається... Набудуємо ми дач, і наші онуки і правнуки побачать тут нове життя... Музико, грай!"

Любов Андріївна гірко плаче. Тихо грає музика. Аня підходить до матері і стає перед нею навколішки: "Мила, добра, гарна моя мамо!.. Вишневий сад продано, його вже немає... але не плач, мамо, у тебе залишилося життя попереду, лишилася твоя добра, чиста душа... Ми насадимо новий сад, який буде розкішнішим за цей, ти побачиш його, зрозумієш, і радість, тиха, глибока радість опуститься на твою душу, як сонце увечері, і ти посміхнешся, мамо!.."

Дія четверта

У "дитячий" немає ні фіранок, ні картин, меблі, що лишилися, зсунуто в куток. Відчувається пустота. Біля дверей складено валізи. Від'їжджаючи збирають речі. Чути голос Гаєва: "Дякую, братики, дякую вам",— це прийшли прощатися мужики. Любов Андріївна, прощаючись, віддає їм свій гаманець. "Я не змогла! Я не змогла!" — каже вона брату виправдовуючись.

Лопакін нагадує, що час збиратися на станцію. Сам він теж від'їжджає на зиму в Харків: "Я все вештався з вами, замучився без справи... Не можу без праці, не знаю, що ось робити з руками..." Петя Трофимов збирається знову до Москви, в університет, і Лопакін пропонує йому гроші на проїзд, але той відмовляється: "Дай мені хоч двісті тисяч, не візьму. Я вільна людина... Я можу обійтися без вас, я можу проходити повз вас, я сильний і гордий.

Людство йде до вищої правди, до вищого щастя, яке тільки є можливим на землі, і я знаходжуся у перших лавах", Лопакін: "Дійдеш?" Трофимов: "Дійду або вкажу шлях іншим, як дійти". Чути, як удалині стукає сокира по дереву. Лопакін, прощаючись з Петею, повідомляє, що Гаєв одержав місце в банку, із платнею шість тисяч на рік, "тільки не всидить, бо дуже ледачий..."

Дуняша постійно клопочеться коло речей; лишившись сам на сам з Яшею, вона, плачучи, кидається йому на ший: "Ви їдете... мене кидаєте..." Яша, випиваючи в дорогу келих шампанського, яке купив Лопакін, поважно говорить: "Тут не для мене, не можу жити.... Нічого не вдієш... Надивився на нещасття — годі з мене. Чого ж плакати? Поводьтеся порядно, тоді не будете плакати". Входять Любов Андріївна, Гаєв, Аня і Шарлотта Іванівна, Раневська турбується, чи відправили хворого Фірса до лікарні, Аня запевняє її: "Яша казав, що старого відвезли ще вранці". Любов Андріївна прощається з дочкою: "Дівчинко моя, скоро ми побачимось... Я їду в Париж, буду жити там на ті гроші, які прислала твоя ярославська бабуня на купівлю маєтку — хай живе бабуня! — а грошей цих вистачить ненадовго". Аня, цілуючи матері руку, заспокоює її: вона складе іспит у гімназії, буде працювати й допомагати матері: "Ми будемо читати осінніми вечорами, прочитаємо багато книг, і перед нами відкриється повий, чудовий світ,— мріє Аня.— Мамо, приїжджай..."

Шарлотта, колисаючи вузол, схожий на сповиту дитину, і тихо наспівуючи пісеньку, скаржиться, що їй тепер ніде жити. Лопакін обіцяє знайти і їй місце. Раптово з'являється задиханий Симеонов-Пищик і починає віддавати всім борги. З'ясовується, сталася "найнезвичайніша подія": англійці знайшли на його землі білу глину, він віддав їм ділянку на двадцять чотири роки і зараз має гроші.

"Ну, тепер можна і їхати",— робить висновок Любов Андріївна. Щоправда, лишилася в неї ще одна "печаль" — невлаштованість Варі. Раневська починає з Лопакіним розмову на цю тему: "Вона кохає вас, вам вона до вподоби, і не знаю, не знаю, чому це ви наче цураєтеся одне одного". Лопакін відповідає, що він "хоч зараз готовий". Любов Андріївна влаштовує Лопакіну і Варі побачення віч-на-віч. Між ними відбувається якась дивна і ніякова розмова: Варя щось шукає серед речей, каже, що пішла в економки до Рагуліних; Лопакін промовляє щось стосовно погоди, повідомляє, що їде до Харкова. Настає пауза. У цей час хтось кличе Лопакіна, і він, нібито очікуючи на цей заклик, іде, так і не освідчившись. Варя, сидячи на підлозі, тихо ридає, поклавши голову на вузол з одежею. Входить уже зібрана в дорогу Любов Андріївна, за нею всі домочадці, прислуга. Коло речей клопочеться Єпіходов. Гаєв, боючись заплакати, схвильовано бурмоче: "Потяг... станція... Круазе в середину, білого дуплетом у кут..." Залишившись удвох, Раневська і Гаєв, нібито чекали на це, кидаються одне до одного і стримано, тихо ридають. "Сестро моя, сестро моя..." — "О мій милий, мій ніжний прекрасний саде! Моє життя. Моя . молодість, щастя моє, прощай!.. Прощай!.." Здалека звучать схвильовані голоси Ані і Петі Трохимова, вони кличуть... Двері в будинок зачиняють на ключ... Чути, як від'їжджають екіпажі. Настає тиша. З'являється хворий Фірс, якого всі забули в домі. Він стурбовано зітхає: "...Леонід Андрійович, мабуть, шубу не надів, у пальті поїхав... Життя минуло, наче і не жив..." — бурмоче він. "Чути віддалений звук, нібито з неба, звук струни, що луснула, печальний, він завмирає. Настає тиша, і тільки чути, як далеко в. саду стукають сокирою по дереву".